

Арбер Салиху

Аграрна реформа у Краљевини СХС

и њен утицај у различитим
деловима земље

Кључно питање:

Како је спровођена аграрна реформа, какве су биле последице на живот обичних људи?

Циљеви

- Критичко разумевање комплексне природе прошлости.
- Разумевање проблема аграрне реформе.
- Разумевање узрока и последица аграрне реформе.

Исходи учења

- Ученици ће сазнати разлоге за спровођење аграрне реформе.
- Упоредиће реализацију реформе у различитим деловима Југославије.
- Анализираће утицај реформе на живот људи (како је реформа утицала на живот људи?)
- Процениће ефикасности реформе у општем смислу.

90
минута

Упутства за наставнике

Корак 1: Увод.

Корак 2: Групни рад. Наставник дели ученике у три групе:

Група 1: Представљаће позицију Краљевине СХС;

Група 2: Оцениће прави развој аграрне реформе;

Група 3: Представиће перспективу како се аграрна реформа одразила на животе обичних људи.

Корак 3: Наставник дели изворе свакој групи и даје ученицима потребна упутства за рад, као и питања. Свака група анализира своје изворе. Групе затим покушавају да одговоре на питање за своју групу. Након анализе извора групе припремају своје закључке.

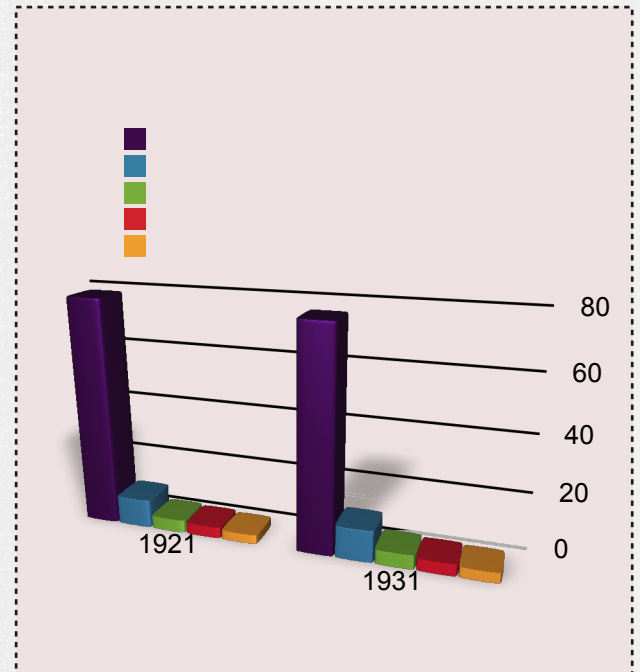
Корак 4: Свака група представља своје резултате пред разредом. Након тога следи дискусија.

Корак 5: Наставник даје три питања за отворање дебате. Питања су:

- Да ли је реформа постигла циљ због којег је проглашена?
- Да ли су грађани били задовољни реформом?
- Какви су били ефекти реформе?

Корак 6: Наставник прави табелу са две колоне, једну са позитивним ефектима реформе, и другу са негативним ефектима реформе. Ученици по групама одлучују које три ставке ће навести у свакој колони, а вођа групе их исписује на табли. Ови закључци ће бити тема следеће дискусије између група.

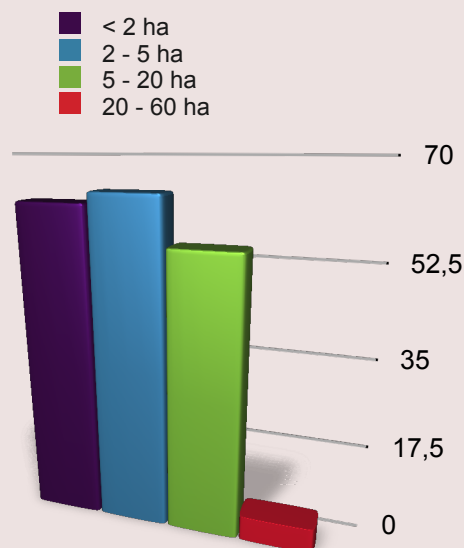
Аграрна реформа у Краљевини СХС	
Позитивни ефекти	Негативни ефекти
1	1
1	1
1	1
2	2
2	2
2	2
3	3
3	3
3	3

	60,8	21,1	5,7	4,9	7,7	100%
	76,3	10,7	4,3	4,2	4,5	100%
	79,3	8,9	3,4	4,5	3,9	100%
	62,0	15,2	5,7	5,2	4,7	100%
	85,8	4,9	2,2	3,9	3,2	100%
	84,1	6,7	3,1	3,8	2,5	100%
	78,1	5,8	3,0	8,3	4,8	100%
	75,1	9,4	4,1	7,0	4,4	

Извор 4

Агрономска структура Југославије

Mirkovi , Mijo: *Економска историја Југославије*.
Zagreb: Informator - Zagreb 1968. . 322.

Извор 5

Зашто је предложена аграрна реформа

У Србији и Црној Гори ситуација на селу била је другачија. Сељаштво је било заокупљено националним и страначким питањима и борило се против ратних профитера, захтевајући да им се додели земља, заснивајући тај захтев на одлуци српске владе из 1917, према којој „свака особа која се добровољно придружи српској војсци и узме учешће у предстојећим биткама, након рата у ослобођеној домовини, у знак признања за свој допринос, добиће довољну количину обрадивог земљишта које омогућава насељавање.” У таквим друштвеним околностима највиши представници власти у Краљевини СХС одлучили су да предузму одговарајуће мере како би умирили сељаке. Да би придобили сељаке на мирну промену постојеће власничке структуре над аграром, формирано је Привремено национално представништво како би припремило промене у власничкој структури, у складу са законом.

Ratko Ljubojevi , *LAND PROPERTY RELATIONS IN YUGOSLAVIA DURING THE DICTATORSHIP OF KING ALEKSANDAR*,
Original scientific paper UDC 32.2.021.8
(497.1) "1918/1941"
<http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf> (downloaded April 19, 2013)

Питања:

- Зашто је Влада била заинтересована за спровођење аграрне реформе?
- Које мере је влада предузела за спровођење реформе?

Извор 1

Проглас Краља Александра

Убрзо након формирања Краљевине СХС уследила је значајна акција регента.

Он је утицао на умиревање незадовољства сељаштва у вези са аграрним питањем.

Шестог јануара 1919. регент Александар објавио је следећи манифест, у коме је, између осталог, речено:

„Желим да одмах приступите налажењу правичног решења аграрног питања и укинете кметство и велике земљишне поседе. У оба случаја земља ће бити подељена међу сиромашним земљорадницима, уз правичну накнаду претходним власницима. Нека сваки Србин, Хрват и Словенац буду господари своје земље. У нашој слободној земљи, могу постојати и постојаће само слободни земљопоседници. Ја сам зато позвао моју владу да одмах формира комисију која ће пронаћи решење аграрног питања и позивам вас, сељаци, да имате поверења у моју краљевску реч, да мирно чекате, а земља ће бити законито подељена, и то ће бити правично пред Богом и пред људима, као што већ јесте у Србији.”

Slu bene Novine Kraljevstva SHS br.2 od 28. januara 1919. godine
<http://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf>
 (downloaded April 19, 2013)

Извор 3

Шта је речено (проглашено) за аграрну реформу

Речено је да је реформа била „револуционарна мера” као процес транзиције из феудализма у капитализам, коју је предузела држава, са циљем да направи промене у власништву над пољопривредним земљиштем. Мало затим, 25. фебруара 1919. Комисија је усвојила нацрт документа под називом Прописи за припрему аграрне реформе. Овај пропис је омогућио успостављање Државне канцеларије за аграрну реформу, под чијом компетенцијом ће се извести реформа. Рад Канцеларије надгледало би министарство социјалне политике.

Како се показало, питање аграрне реформе било је сувише сложено да би га спровело министарство социјалне политике. Резултат тога је био да је Влада Краљевине СХС напустила идеју о формирању Државне канцеларије, те је 2. априла 1919. именovala првог министра за аграрну реформу, др Фрању Полака (1877–1939).

Ratko Ljubojevi, LAND PROPERTY RELATIONS IN YUGOSLAVIA DURING THE DICTATORSHIP OF KING ALEKSANDAR, Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)“1918/1941”
www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded April 19, 2013)

Извор 2

Комисија за припрему прописа за аграрну реформу

Проглас Краља Александра од 21. децембра 1918. наглашава потребу за аграрном реформом. На основу прогласа формирана је Комисија за припрему прописа за проведбу аграрне реформе. У Комисији су били стални чланови: Витомир Кораћ, министар за социјална питања, др Живко Петричић, министар пољопривреде, и др Урош Круљ, министар здравства. Др Мехмед Спахо, министар шумарства и рударства, био је постављен за повремениог члана. Сложеност задатка пред Комисијом одражавала се у чињеници да је аграрна реформа имала политички, друштвени и економски карактер. Политички карактер огледао се у снижавању друштвених тензија.

Ratko Ljubojevi, LAND PROPERTY RELATIONS IN YUGOSLAVIA DURING THE DICTATORSHIP OF KING ALEKSANDAR, Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)“1918/1941”
<http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf> (downloaded April 19, 2013)

Извор 4

Претходне одредбе за припрему аграрне реформе, 27. фебруара 1919.

I Раскидање кметовског односа

1. Кметовски (чивчијски) однос у Босни и Херцеговини, затим у новим крајевима Србије и Црне Горе разрешује се, а ново се стварање кметовског (чивчијског) односа забрањује.

2. Досадањи кметови (чивчије) проглашавају се слободним власницима досадањих кметовских земаља.

3. Досадањи власници (аге) добивају за одузету земљу одштету, коју им гарантује држава. Посебним ће се законом одредити висина одштете и начин како ће се она исплатити.

4. У одштету има се урачунати и кметовске дуговине (хак) за 1918. годину.

II Раскидање колонатског односа.

7. Колонатски и остали кметству слични односи између господара земљишта и тежака у Истри, Горичкој, Далмацији и другим областима Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца раскидају се саобразно установама првог поглавља (1–6) ових одредаба.

Slu bene novine Kraljevstva SHS, 27. februar 1919; Petranovi -Ze evi, Istorija Jugoslavije 1918-1988, str. 275

Извор 5

Устав Краљевине СХС

Члан 42

„Феудални односи сматрају се правно укинати даном ослобођења од туђинске власти. Уколико су где пре тога рока почињене неправде разрешењем феудалних односа или њиховим претварањем у приватно-правне односе, има се законом спровести исправка. Кметови (чивчије), као и уопште земљорадници који обрађују земљу у кметству сличном односу, утврђују се као слободни сопственици државних земаља, не плаћају за то сами никакву одштету, и имају се убаштинити.”

Slu bene novine Kraljevstva SHS, 142, 28. 1921; 1918-1988, 193.

Извор 1

Аграрни односи у Југославији

„Нигде и ни у једној држави у Европи није било тако разноврсних, заплетених и тешких аграрних односа, какви су били у разним покрајинама Југославије, када је извршено уједињење... свака је покрајина имала своје специјалне аграрне односе.”

<http://freeworldpublishing.com/Files/FLJV3N4-Oct2007-2.pdf>
(downloaded April 19, 2013)

Извор 3

Власништво над земљом

„Краљевина СХС укинула је феудалне односе уредбом из 1919, а због проблема са исплатом накнаде бившим власницима, држава је установила пропис 1920. којим су сви велики поседи стављени под надзор државе. Бивши кметови у Босни и Херцеговини, већина њих Срби, добили су земљу бесплатно, а ранији власници су обештећени у новцу и владиним обвезницама. У БиХ, око 113.000 породица примило је 775.233 хектара земље, од којих је 4.000 било у власништву ага и бегова, а преко 500.000 хектара било је намијењено за узгој жита. На Косову и Метохији, у јурисдикцији Рашке и Македоније, 20.547 породица кметова (чивчија) добило је права на земљу коју су обрађивали.

До краја 1936. око 350.000 хектара земље било је одређено за колонизацију. У Македонији, неких 500.000 домаћих и колонизованих породица добило је земљу од 290.000 турских власника, и нешто државне земље. Почетком 20-их година 20. вијека, Краљевина Југославија започела је аграрну реформу и повећала колонизацију сиромашних породица из Крајине, Лике, Црне Горе и Херцеговине у Војводину, Косово и дијелом у Македонију. Поред економских, постојао је и политички циљ: заштита несигурне границе са Мађарском и Албанијом, и успостава жељеног демографског баланса.”

Batakovi, Du an, Nova istorija srpskog naroda, Beograd, 2000, Pg. 287 i 293.

Извор 2

Аграрна реформа и колонизација

„Аграрна реформа и укидање феудалних, полуфеудалних и колонизацијских односа биле су најважније економске мере у углавном пољопривредној земљи. Реформа се спроводила споро и неконзистентно. Земљишни максимум, који је постављен на почетку, стално је растао (од 57 до 288 хектара). У великом броју места реформа је игнорисана из разних политичких разлога, или зато јер никада није ни покренута (на пример, беговска земља на Косову, Македонији и Санџаку била је изузета, јер су политичку организацију осталу од Турске управе користили да услове прихватање унитаристичке и централизоване организације Устава). Влада је такође користила земљишну реформу за слободну доделу земаље ратним добровољцима, и на тај начин одржавала српску колонизацију у Војводини, Славонији, Македонији, Косову и Метохији, а дискриминисала је националне мањине. Додељено је 1,7 милиона хектара земље, нарочито земљишта страних власника. Провођење реформе наилазило је на опструкције власника који су се противили, нарочито цркве.”

Repe, Bo o: Sodobna zgodovina: u benik za 4. letnik gimnazij.
Ljubljana: Modrijan 2007. str. 96.

Извор 4

Колонисти на Косову

На Косово је стигло преко 12.000 породица колониста, око 70.000 људи укупно, што је износило више од 10% популације Косова.

Obradovi Milorad, Agrarna reforma i kolonizacija na Kosovu
1918-1941, Prishtinë, 1981, str. 221

Извор 5

Трошкови колонизације и демографске промене

На програм колонизације потрошене су велике количине новца. Трошкови током 1928/29. само у западном Косову износили су 10 милиона динара (отприлике 180.000 америчких долара у то време). Размере ове операције биле су огромне у периоду између два рата, више од 200.000 хектара пољопривредног земљишта одузето је од власника. Широм Косова било је само 584.000 хектара пољопривредног земљишта, од тога 400.000 хектара су биле оранице.

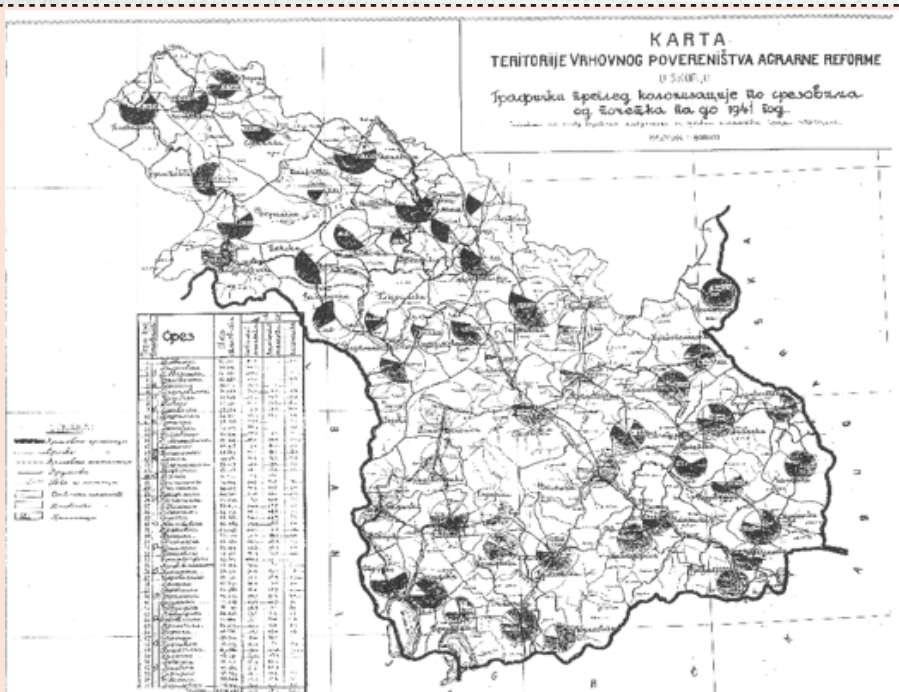
Noel Malcom, Kosova një histori e shkurtër, Prishtinë, 1998, str.293,

Извор 6

Карта територије
врховног
повереништва аграрне
реформе у Скопљу

Графички преглед
колонијације по
срезовима од почетка па
до 1941. год., састављен
на основу података
прикупљених од среских
начелства крајем 1939.
године.

*Jusuf Osmani, Lënda arkivore
për kolonizimin dhe reformën
agrarë në Kosovë 1918-1941,
Prishtinë, 1996.*

Извор 7

Породице колониста лоциране на Косову

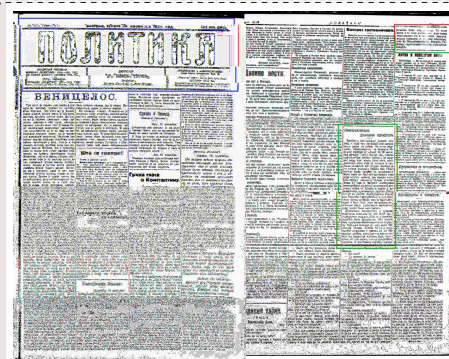
1	1	1	31	1	31
5	75			5588	

*Obradovi Milorad, The agrarian reform and the
colonization in Kosovo 1918-1941, Pristina 1981,
prema : AJ, 96-21-71 The statistical data of Kosovo
colonization according to years;*

Извор 8

Насељавање јужних крајева

„Уредба о насељавању јужних крајева, о којој смо ми раније већ писали, ступа данас на снагу. За њено извршење, Министарству за аграрну реформу одобрен је кредит од 20 милиона динара. Тако је најзад оно толико одуговлачено питање скинуто са дневног реда. Али поред свега тога, интересовање оних који су желели и тражили да населе ове крајеве изгледа да се сасвим умањило, судећи бар по малом броју пријава за насељавање. Исто тако ни број већ насељених лица није толико велики, јер наспоси свега око четири хиљаде и четири стотине лица. До сада је највише досељеника распоређено у плодној метохијској равници, затим на Косову и најзад у кумановском и тетовском округу. Покушај да се населе виноградска места око Тиквеша и брегалнички округ, није успео услед маларије која је тамо врло честа и јака. Исто тако ни крајеви настањени чисто арнаутским елементом нису могли бити насељавани. Досадашњи насељеници у јужним крајевима основали су већ своје земљорадничке задруге, које су и ранијом уредбом биле предвиђене. Као помоћ тим задругама, Министарство за аграрну реформу послало је ових дана 100.000 динара. Помоћ ће се и даље делити задругама у ратама од по 100.000 динара, али само под тим условом ако додељени кредити буду утрошени на оне сврхе, које су предвиђене уредбом. У противном случају, давање помоћи биће обустављено. То исто важи и за нове досељенике, који поред земљорадничких и вардарских задруга, морају оснивати и аграрне заједнице, које ће Министарству за аграрну реформу гарантовати отплату утрошених кредита.”

“ ”, 20. 11. 1920

Извор 1

Прича једне старе даме

Прича старице по имену Мелика Акбад, којој су данас 103 године:

„...Дошла сам у Турску када ми је било 7 година. Дошли смо бродом на коме је рођена моја сестра. Када смо дошли на фарму коју нам је дала држава Турска, плашили смо се да ће тамо мислити да смо Срби. Много смо патили јер нисмо имали шта да једемо. Мајка нам је припремала јела само од лука, без имало соли, уља или поврћа, и тако нас је хранила, своје три кћери. На почетку, држава нам је давала само мали тањир кукурузног или пшеничног брашна. Неке од жена остале су без мужева, било зато што су ови умрли, или их је држава послала на различите дужности. Након неког времена били смо присиљени да се иселимо, па смо три године живели у џамији...”

= В :// . / ?
(& =1& = 25, 2012)

Извор 2

Аграрна реформа у Хрватској

„Једна од одредница хрватског господарства, али и цијеле Краљевине СХС била је врло заостала пољопривреда. Узрок је била велика уситњеност пољопривредног поседа. Наиме, у земљи је било чак два милијуна ситних господарства која су имала између 5 и 20 хектара и на којима су кориштена врло примитивна оруђа – дрвена рала и плугови, дакле на разини средњег вијека. Држава је 1919. донијела претходне одредбе за примјену аграрне реформе којима је била предвиђено одузимање дијела велепосједа и њихова раздиоба сиромашним сељацима. У сјеверној Хрватској подијељено је око 107.000 ха велепосједничке земље на око 100.000 заинтересираних особа, но и та врло позитивна мјера имала је негативне стране јер је земља давана политичким присташама. Било је прилико за прањену националног састава несрпских крајева. Наиме, београдски режим је своје најватреније присташе пресељавао у богатије несрпске крајеве. Посебно се то односило на тзв. солунаше, српске борце из свјетског рата, који су у Хрватској бесплатно добивали земљу, док су је други заинтересирани морали платити. Аграрна реформа промијенила је донекле структуру господарства у Хрватској, али су остали и велики посједи и бројни сељаци беземљаши.”

Mira Kolar Dimitrijevi, Hrvoje Petri, Jak a Ragu, Povjest IV
(Udzbеник из повјест за 4. разред гимназије, Meridijan, Samobor
2004, str. 82

Извор 3

Жалба једног земљопоседника

У жалби земљовласника, бега Миралема Беговића из Дервенте, која је послата у августу 1920. Министарству за аграрну реформу, речено је следеће: „Узурпација земљишних посједа узела је великог маха; имања су одузимања без наредбе, без закона, без овлашћења, пресуде и одлуке, једноставно су отимана физичком силом; узурпатори су притом вјероватно били имућнији од земљовласника.” За себе лично Беговић каже „да је лојалан, да поштује закон и стрпљиво чека да се аграрно питање законски регулише.” И он и његови претходници су се бавили земљорадњом. Његова земља је рационално обрађивана (у Љубљаници Доњој, укупно 1.300 акара, од чега 400 акара бегове земље). На беговој земљи био је и шљивик. Беговић каже да је „због похлепе тамошњих становника” изгубио не само кметску већ и беговску земљу, и поменуо је шљивик. Остао је потпуно без земље... Своје земљишне поседе, које су сељаци на силу отели, он је делом наследио од оца, а овај од свога оца или дедова, као слободну земљу. „Ако су дијелови беговске земље били под кметовским правима, ти бивши кметови дали су своја права моме оцу и мени, и примили пуну противвриједност за земљу, у новцу...”

ehi Nusret, Bosna i Hercegovina 1918-1925, Institut za
istojku u Sarajevu, Sarajevo, 1991, 55 i 56;
Isto, prez. br. 11033/1920.

Извор 4

Услови смештаја колониста

Насељавање је добило одређену форму Уредбом за насељавање тзв. „Јужних крајева” од 24. септембра 1920. године. Уредбом су била одређена земљишта за насељавање:

1. слободно државно земљиште;
 2. општинско и сеоско земљиште у јутрини;
 3. пушта земља и она која је напуштена од стране власника.
- При насељавању колонисти су имали право на бесплатан превоз свих чланова породице, стоке и покућства. Имали су право и на бесплатно коришћење општинских шума за подизање кућа, слободну испашу по сеоским и општинским утринама. Досељеници су били ослобођени од плаћања пореза држави, окружних, среских и општинских пореза у времену од 3 године.

1918
- 1941,
2002 str. 288-289

Извор 5

Породица из Обровца (Хрватска),
колонизована у Војводину у време
Краљевине СХС

Извор 6

Земља обухваћена аграрном реформом

Подручје	Површина у хектарима	Процент од укупног	Број породица које су добиле земљу	Просечна површина добијене земље у хектарима
БиХ	1.286.227	66,9%	249.580	4,71
Македонија, Косово и Санџак	231.099	12%	48.261	4,79
Далмација	50.000	2,6%	96.953	1,94
Славонија	110.577	5,7%	99.908	1,11
Војводина	222.707	11,8%	100.004	223
Словенија	23.697	1,2%	19.987	1,19

Edin Mutap i , PRAVNO-HISTORIJSKI KONTEKST AGRARNE REFORME U BiH
POSLIJE PRVOG SVJETSKOG RATA <http://hrcak.srce.hr/74666>
(downloaded November 25, 2012)